

NEKOLIKE PRIMEDBE O LIŠČEVOM ČLANKU »OKO ‚BRANISLAVA‘
I NJEGOVA UREDNIKA«*

Ljubomir Durković-Jakšić

Istražujući građu za problem uloge Poljaka na formiranju jugoslovenske misli i jugoslovenskog imena u prvoj polovini XIX veka naišao sam na podatke o ilircu Paji Čavloviću, koji je kao Gajev čovek delovao u Kneževini Srbiji, naročito u vreme od kraja 1843. do kraja 1847. godine. Koristan rad ovog iskrenog ilirca i jugoslovenskog ideologa učinio mi se dosta značajan, i to, pored ostalog, što sam se uverio, na osnovu nove i nepoznate građe, da je on uređivao značajni list *Branislav*, koji je u državnoj štampariji u Beogradu štampan 1844. i 1845. godine, pa je otuda krišom prebacivan u Austriju i rasturan na terenu preko rodoljuba.

Iz ovih razloga rešio sam se bio da osvetlim lik i ovog ilirca i jugoslovenskog ideologa, gde bi bilo govora i o *Branislavu*, njegovom uređivanju i izdavanju (др Љубомир Дурковић-Јакшић, Србијанска штампа о Његошу и Црној Гори, Београд 1951, 7), u nameri da sa takvim radom olakšam otkrivanje drugih dosada nepoznatih akcija na stvaranju zajedničke platforme za formiranje jugoslovenske misli kao vodilje u borbi za oslobođenje i ujedinjenje Jugoslovena.

Rad o Čavloviću uspeo sam spremi i prikazao sam ga na radnom sastanku Istorijiskog instituta Srpske akademije nauka 7. marta 1957. godine, posle čega je objavljeno saopštenje o tome (Гласник Српске академије наука 9, 1957, 77-78). Isti rad podneo sam 9. marta Odelenju društvenih nauka SAN radi štampanja. O njemu je određeni referent podneo svoj referat Odelenju, koji je objavljen u izvodu (Гласник САН 9, 1957, 380-381). Posle izvesnog vremena rad je primljen za štampanje kao posebno izdanje i objavljen je njegov rezime (Bulletin de l'Académie serbe des sciences. Tome XXIV, nouvelle série, Section des sciences sociales, № 7, 1959, 101-103).

Dakle, o nameri da ću pisati i o *Branislavu* u radu o Čavloviću bilo je poznato Liscu i iz naših razgovora i prepiske. I mesto da sačeka rezultate istraživanja i moje zaključke, on je, iako za to pitanje nije imao pripremu, objavio članak »Oko »*Branislava*« i njegova urednika« (Historijski zbornik 1958-1959, 251-257), gde je kritikovao moj rad.

Na Liščev članak dosada nisam dao odgovor, iako sam ga bio spremio čim se njegov članak pojavio iz štampe, samo zato da ne bih objavljivao tekstove, fotokopije i zaključke koje sam bio uneo u rad o Čavloviću, prijavljen za štampanje, jer sam stalno očekivao da se taj rad štampa, pa da onda objavim odgovor.

Da moje i dalje neodgovaranje ne bi bilo pogrešno tumačeno, rešio sam se, pošto je neizvesno, kada ću uspeti da objavim rad o Čavloviću, da samo sa nekoliko primera upozorim čitaoce *Historijskog zbornika* na Liščevo nenaučno pisanje o *Branislavu*.

* Ovaj se članak štampa petitom jer tiskara ne raspolaže borgis-slovima u cirilici. *Redakcija*.

1. O Liščevom »otkriću« da je list »Branislav brošura

Lisac na strani 251. tvrdi za *Branislava* da je to »[...] brošura pod imenom »Branislav« [...] koja je raspućavana po četiri strane [...]«, a na strani 252. tvrdi da je to »[...] izričito zagrebački list — ukoliko se uopće može smatrati listom, jer mu nedostaju bitni elementi časopisa (naslov svake periodičke jedinice, godište, broj, mjesto, urednik), te je prije brošura izdavana u nastavcima [...]«.

Po ovom Liščevom rezonovanju, *Branislav* nije list. Da je pregledao i pročitao list o kome piše, on bi našao dokaza u njemu samom, da to nije brošura nego list, sastavljen od članaka i da je izlazio u brojevima, koji su označeni u listu. Ti dokazi nalaze se u svedočenju urednika, pisaca članaka i oznaci brojeva. Evo tih dokaza:

1. U broju 10, strana 37, u uvodnom članku urednik piše: »[...] Doznali smo, da se po našoj Domovini razna mnjenja o Branislavu raznose, kao da je to neki prevratni (revolucionarni) list. Branislav dakle ovdě javno očituje, da je njegova glavna naměra, koju je već u pàrvom broju izjavio [...]«.

2. U broju 3, strana 11, člankopisac piše: »[...] U pàrvom članku ovog lista tako je oštro govoreno o tiranstvu zagrebačke cenzure, da će to moći teško tko věrovati bez dokaza [...]«.

3. U broju 13, strana 49, člankopisac piše: »[...] U jednom članku Branislava umolismo bratju Slavonsko-hàrvatsku, imenito naše građane, tãrgovce, poduzetnike, neka ne očekuju pomoći od m[a]đarskog sabora, i od Mađarah [...]«.

4. U broju 14, strana 55, člankopisac piše: »[...] Mogli bi toga još više prepo-vědati, al nam se već gadi, u město ostaloga govori njegova resignacija, koju je bio poslao, pročitavši prvi broj Branislava, ona će pokazati, da li je gospod. Š. H. Horvat ili polutan«.

5. *Branislav* ima označene brojeve za svaki broj sem 1., na kom je naslov, i 13., na kom je verovatno slučajnom greškom zaboravljeno da se stavi. Brojevi su na prvoj strani ispod teksta, na desnoj strani. Tako je označen i posljednji za koji se zna, broj 14., koji ima tekst sa oznakom strane 53-55, a posljednja je prazna.

2. O Liščevom iskonstruisanju da sam ja iskombinirao da list »Branislav« ima 55 strana

Lisac na strani 253. kaže: »[...] Durković-Jakšić tvrdi o »Branislavu« : »Po jednom primerku se vidi da je imao bar 55 strana«, a u to je teško povjerovati. Nije nam poznat niti jedan primjerak s više od 52 strane, a nehotice se nameće pitanje: zašto baš 55 strana, jer bi u tom slučaju bila posljednja prazna, što nije vjerojatno [...]. Durković-Jakšić se u gornjoj tvrdnji po svojoj prilici poveo za D. Stranjakovićem, koji je prema pismu Matije Bana iz Beograda 23. juna 1845. Paju Čavloviću u Kragujevac zaključio, da je »Branislav« izlazio još u junu 1845. [...]«.

Ja u tekstu o Branislavu, koji sam objavio u knjizi Србијанска штампа о Ње-рошу и Црној Гори (1833—1851) Београд 1951, str. 7, a koji je Lisac naveo na strani 251—252, nisam spomenuo ni Stranjakovića niti pismo Matije Bana, te prema tome nisam se mogao ni »povesti« za ovim istoričarem i na osnovu njegovog pisanja iskombinirati tvrdnju po kojoj bi trebalo da *Branislav* ima 55 strana.

Da sam ja zaista video *Branislav* koji ima 14 brojeva, tj. 55 strana, kao što sam ranije tvrdio, mogu poslužiti za dokaz priložene fotokopije 53—55 strane (vidi sl. 1—3).

3. O Lišćevom pripisivanju dva Čavlovićeva pisma Šuleku

Lisac na strani 255. kaže: »[...] Postoje dva Šulekova pisma upućena iz »Bran-kova«, to jest Beograda (poštanski žig Zemun) Škenderu Zablotskom (Dragojlu Kušlanu) u Karlovac. Jedno je datirano 5. januara 1845, a drugo 3/15. februara 1845. [...]. Srvanjivanje rukopisa potvrđuje Šulekovo autorstvo [...].«

Evo kako izgleda to Lišćevo »srvanjivanje« na osnovu koga je pripisao ova pisma Šuleku:

Posle Drugog svetskog rata Sveučilišna knjižnica u Zagrebu nabavila je dva pisma, koja su potpisana pseudonimom *Branko Branislavić* ili *Branko*. Na prvom imaju zabeleške »Šulek iz Beograda Kušlanu Dragojlu barunu« i »200.— oba pisma«, a na drugom: »Šulek iz Beograda Kušlanu (Dragojlu)«. Beleške su iz vremena kada su pisma procenjivana na 200 dinara i otkupljena. Na osnovu ovih zabeleški pisma su u Sveučilišnoj knjižnici zavedena kao da su Šulekova.

Kad sam 1951, u tekstu na koji se Lisac okomio, kazao: »[...] U dosadašnjoj literaturi tvrđeno je da je Bogoslav Šulek bio urednik *Branislava*. Na osnovu arhivske građe, koju posedujem, a koja je bila do sada nepoznata, opravdaću svoje tvrđenje da je Pavle Čavlović bio glavni urednik toga lista [...].«, mislio sam i na ova dva pisma, koja sam prethodno bio podvrgao ispitivanju i utvrđio da su Čavlovićeva. Pre no što sam ovo napisao bio sam nedaleko od Zagreba u gostima kod jednog uglednog književnika i naučnika, i sa njim sam razgovarao i o tim pismima, pošto su mu bili poznati neki detalji o njima. Tim razgovorima, jedne večeri, prisustvovao je i Lisac. On je tad saznao za ova pisma, gde se ona nalaze i da ih ja proučavam za svoj rad o Čavloviću.

Lisac, pripisujući Šuleku dva pisma, nije za to dao nikakvog dokaza, već se poslužio beleškama, koje je našao na njima, gde se kaže da su to Šulekova pisma, pa da bi to ukrio on tvrđi: »[...] Srvanjivanje rukopisa potvrđuje Šulekovo autorstvo [...].«. To Lišćevo zvano »srvanjivanje« izgleda ovako:

1. Ako je Šulek napisao pisma, koja su potpisana pseudonimom, morao je biti u Beogradu bar u januaru i februaru 1845. kad su ta dva pisma pisana. Lisac na strani 255. tvrđi: »[...] Šulek nije ondje mogao, a ni smio stalno biti, premda je u nekoliko navrata 1844. i 1845. odlazio u Beograd [...].«, ali za ovo ne daje nikakve dokaze. Čudnovato tvrđenje: »Nije smio stalno biti« u Beogradu. Znači smeo je biti u Zagrebu, pod kontrolom austrijskih žbira i špijuna kao urednik lista, u kome se napada stanje u Austriji, o čemu su austrijske vlasti dobro znale i nije mu ni dlaka sa glave falila, a nije smeo u slobodnom Beogradu, koji se usuđuje da ilegalno štampa *Branislava!!!*

Da Šulek nije bio u Beogradu u vreme kada je *Branislav* izlazio ima dokaza:

a) Kulakovski tvrđi da je Šulek živeo u Zagrebu dok je *Branislav* izlazio u Beogradu (Кулаковскій, Иллиризмъ [...], Варшава 1894, 180), a njegovo svedočenje Lisac naročito ceni.

b) U izveštaju austrijskog konzula, upućenom iz Beograda 26. januara 1845. Meternihu u Beč, kad se govori o Šulekovoju ulozi na radu *Branislava*, jasno je naglašeno da se ovaj tada nalazio u Zagrebu (Прилози КЈФИ, 15, 1935, 115).

c) Austrijske vlasti u Zemunu upisivale su u knjigu svakog putnika koji je prelazio iz Zemuna u Beograd. Sačuvana je takva knjiga iz vremena od 1. novembra 1844. do 31. avgusta 1845, a to je baš vreme kada je izlazio *Branislav*. U toj knjizi nema pomena o Šuleku (Istorijski arhiv Beograda — Zemunski magistrat I, br. 2064 — Visatax-Protocoll).

Međutim, za Čavlovića, koji je živio i radio u Beogradu od 1843. do početka 1848, razume se sa malim prekidima, kada je odlazio u Zagreb (Građa JAZU, 26, 1956, 122—126; Jugoslavenska knjiga 1924, 191), može se sa sigurnošću tvrditi da je bio u Beogradu baš u vreme kada su pisana pomenuta dva pisma. Za ovo dovoljna su dva dokaza:

a) U izveštaju austrijskog konzula iz Beograda od 26. januara 1845. tvrdi se da je Čavlović tada bio u Beogradu i da je stanovao kod poznatog trgovca Manojla Jokića.

b) Na pismu od 3/15. februara 1845, koje je potpisao »Branko«, nalazi se Čavlovićev pečat u vosku sa dva slova — njegovi inicijali ćirilicom.

2. U drugom pismu »Branka Branislavića«, tj. u pismu od 3/15. februara 1845, stoji: »[...] Rado bi znati ima li ko tamo u Vas operat Redikolarne Deputacie, da ga što prie pošlje na Dra. Š. [...]«. Ko se krije pod »Dra. Š.« i gde se tada nalazio? Da nije ovo Dra[utin Bogoslav] Š[ulek]? Ili dr Šulek? Ako je to on onda ne bi mogao pisati iz Beograda o sebi. Lisac je prešao i preko ovako važnog pitanja, kao da ono nema nikakvog značenja, i nije ga rešio.

3. Lisac na strani 257. konstatuje, da je Šuleku »[...] Čavlović pomagao u tehničkim poslovima redakcije kod samog štampanja u Beogradu« lista *Branislava*. Kad je to utvrdio i priznao, trebalo je pisma »Branka Branislavića« srazniti ne samo sa Šulekovim rukopisima, nego i sa rukopisima toga tehničkog pomoćnika urednika — Čavlovića, kako ga on naziva, tim pre, što se na pismu od 3/15. februara 1845. nalazi Čavlovićev pečat u vosku. Sraznjivanjem tih rukopisa došlo bi se i do sledećih rezultata:

a) Upoređivanjem pisama Šulekovih (Sveučilišna knjižnica, R. 4702b iz 1843; Institut za književnost JAZU. — Zaostavština Šulekova: rukopis iz 1844. i pisma iz 1845.) i Čavlovićevih (Sveučilišna knjižnica, R. 4702, 4702c, 4702b iz 1841—1844.; Državni arhiv NR Srbije. — Min. un. dela 1847, VII, 90 iz 1847.) sa pismima »Branka Branislavića« (Sveuč. knjižnica, R. 5867b iz 1845.), čemu služe kao primer i priložene fotokopije njihovih pisama (vidi sl. 4—9) vidi se, da je Šulek svaki red uvlačio s leva udesno, dok je kod Čavlovića i »Branka Branislavića« početni red izvučen ulevo i više nema novih redova i potpisi imaju osobine sasvim slične.

b) Spomenuto je da na drugom pismu, tj. u pismu od 3/15. februara 1845. ima Čavlovićev pečat u vosku sa dva inicijala »ПЧ«. To su inicijali Pavla Čavlovića, a da je to njegov pečat i inicijali svedoči to, što se taj isti pečat sa tim inicijalima nalazi na Čavlovićevoj pismenoj zakletvi, datoj prilikom primanja srpskog državljanstva 1847. (vidi sl. 8—9), koja se nalazi u Drž. arhivu NR Srbije (Drž. arhiv — Min. un. poslova 1847, VII, 90). I preko ovog pitanja, koje je od prvorazrednog značaja, Lisac je preskočio, a bez njegove ocene ne može se određivati autorstvo pisama, koja su pisana pod pseudonimom »Branko Branislavić«.

Sudeći po tome što Lisac nije rešavao ni jedno od gore navedenih pitanja, može se bez rezerve tvrditi da on nije sravnjivao rukopise pisama »Branka Branislavića« sa rukopisima Šulekovim, već je prosto koristio beleške koje je našao na pismima »Branka Branislavića«, i na osnovu njih oba ova pisma pripisao Šuleku.

4. O Lišćevom izvođenju »nepobitnog« dokaza, da je Šulek »bio Branislavu«
ne samo urednik nego i autor

Lisac na strani 256. tvrdi: »[...] Šulek je 1847. vlastoručno sastavio popis svojih štampanih radova pod naslovom »Plodovi moga pera [...]«. Tamo je upisano »[...] pod 5. »Branislav«. U Biogradu 1845«. To nepobitno dokazuje da je Šulek bio »Branislavu« ne samo urednik, nego i autor [...].«

Lisac je našao, i ničim se nije ogradio, da ta zabeleška u tom popisu »nepobitno dokazuje«, da je Šulek: 1) urednik i 2) autor *Branislava*. Evo kako izgleda logika njegovog zaključka:

1. Na prvoj stranici popisa Šulekovih radova (vidi sl. 10), navedeno je i ovo:
»[...] 3. Danica ilirska uređivana od god. 1843—1846.
4. Šta namjeravaju Iliri? u Biogradu 1844.
5. Branislav. U Biogradu 1845 [...]
7. Narodne novine, uređivane od god. 1848—1849 [...].
9. Jugoslavenske novine uređivane 1850.
10. Slavenski jug uređivan od 1849. 1. srpnja [...].

Ovde je označeno da je Šulek uređivao: *Danicu*, *Narodne novine*, *Jugoslavenske novine* i *Slavenski jug*, a za *Branislava* nije rečeno da ga je uređivao. Ako je Šulek uređivao list *Branislav*, što to nije označeno u popisu njegovih radova, kao što je to učinjeno za drugu periodiku koju je uređivao, ili učestvovao u uređivanju? Lisac to pitanje nije ni postavio niti rešio! Ovo pitanje nameće se, tim pre, što Lisac tvrdi, a ne navodi dokaze, da je popis radova »vlastoručno sastavio« sam Šulek. Bez rešenja pitanja, ko je sastavio spisak i čijom rukom, ne može se u podacima zapisanim o *Branislavu*, koji se nalaze u popisu Šulekovih radova, tražiti ne samo dokaz već ni pretpostavka o tome, da je on uređivao list *Branislav*.

2. Lisac na strani 251, konstatujući da je Branislav brošura, tvrdi: »[...] Napisao ju je gotovo u cijelosti također Bogoslav Šulek [...]«, a na strani 255. tvrdi: »[...] A ako još pregledamo sadržaj »Branislava«, morat ćemo konstatirati, da je gotovo sav potekao iz pera Šulekova [...]«.

Dok Lisac ovo tvrdi, on takođe nalazi u popisu Šulekovih radova »nepobitan« dokaz da je Šulek autor *Branislava*, tj. da ga je celog napisao. Tačnost jednog i drugog može samo Lisac braniti. Zna se za neke priloge u *Branislavu*, da ih nije pisao Šulek nego drugi rodoljubi toga vremena. Ono što je tačno, može se lako utvrditi:

a) Lisac na strani 251. navodi sve što nije Šulekovo u *Branislavu*. Tu nabraja i Kukuljevićeve govore. Sam urednik *Branislava*, koji se potpisao pseudonimom »Branislav«, u članku *Očitovanje*, koji je objavljen u broju 10, strana 37, evo šta kaže o tim govorima: »[...] Čuli smo i to, da se je naš obće obljubljeni rodoljub

g. I. K. S. našao uvrđena, što smo njegove govore bez njegova dozvoljenja svētu priobćili: za to Branislav nalazi shodno, javiti g. I. K. S. da ima već više od pó godine dana, kako je on dobio rečene govore od jednog svoga priatelja s tom naměrom, da se svētu svojem putem javno priobće, kao što ih je i g. I. K. S. javno govorio. G. I. K. S., dakle neima pravo na Branislava sãrditi se, i ðãrzovitom bezobraznostju ga nazivati. Mi govorah njegovih od njega primili nismo, niti bi ih svētu priobćili, da nam niesu baš kod ruke bili i na svomu městu se činili za onaj par kad smo ih pećatali. U ostalom, g. I. K. S. zna, da mi š njime ne stoimo u nikakvom odnošenju, dakle ga ni za dozvoljenje moliti nismo mogli, zato nas neka on ostavi u miru [...].«

b) Zna se da su dve pesme u *Branislavu* koje je napisao Matija Ban. O tome će biti navedeni dokazi u narednoj taćci ovoga prikaza.

c) Lisac na strani 253. tvrdi da »[...] prema Šulekovu svjedoćanstvu izašlo je svega 13 brojeva (52 strane) [...]«. To znaći da Šulek nije znao za broj 14, zato nije mogao ništa ni napisati za taj broj.

Kada se sve ovo zna, kako je Lisac mogao zaključiti, da je u popisu Šulekovih radova našao »nepobitan« dokaz, da je Šulek bio »i autor« *Branislava*? Pitanje šta je u *Branislavu* čije dosada još niko nije valjano proućio, pa ni rešio, i u ovoj diskusiji nije ono predmet, pošto on mene nije ni ranije interesovao i nisam ga ispitivao. Ovdje se samo postavlja pitanje, kako Lisac može naći »nepobitan« dokaz tamo gde on ne postoji.

5. O Lišćevom tvrđenju da u »*Branislavu* »nema ništa beogradskoga«

Lisac na strani 255. smelo i kategorićki, i bez ikakve ograde konstatuje: »[...] Ako još pregledamo sadržaj »*Branislava*«, morat ćemo konstatirati [...] da u njemu nema ništa beogradskoga [...]«.

Lisac, želeći da prikaže, da u *Branislavu* nema »ništa beogradskoga«, upustio se u tvrđenje čija vrednost naroćito karakteriše njegovu metodu pisanja. On se i u ovom tvrđenju služio kombiniranjem.

U *Branislavu*, broj 9, strana 36, objavljena je pesma *Odmětnikom slavjanskim*. Pisac se potpisao M. B. Lisac se nije postarao da pravilno reši ove inicijale, već je i ovoga puta bez dokaza iskombinirao zaključak. Za Lisca: M. B. mora biti *Mirko Bogović*. Po toj logici Lisac je, na strani 261, u napomeni pod brojem 5. pomenutu pesmu pripisao Mirku Bogoviću. Na osnovu ovoga tvrđenja Bogović bi morao biti saradnik *Branislava* i morao bi bar nešto bliže znati o ovom listu. Da bi pojaćao svoju kombinaciju, Lisac na strani 253. navodi da je »suvremenik« Mirko Bogović tvrdio, 1853, da je *Branislav* izašao samo u 13 brojeva i da je to dovoljan dokaz, da ovaj list nije izašao u 14 brojeva, i zato se njegovim podacima služio kao pouzdanim svedoćanstvom. Šta je »suvremenik« Mirko Bogović znao o *Branislavu*, to je on iskreno saopšćio na istoj strani, gde je Lisac našao pomenuto svedoćanstvo. Tu, u napomeni, Bogović doslovno kaže za *Branislava*: »[...] Gdē je izlazio taj list i tko mu bēše urednik, to se samo nagađa, ali se ipak ni dan danas pravo ne zna, isto tako neima u *Branislavu* jasno naznaćenog vremena, premda se sluti da je g. 1845 izlazio [...]« (M[irko] B[ogović], *Kratki pregled naše književnosti od g. 1835. do najnovijeg doba*, Kolo, 9, 1853, 51).

Kad Bogović, kao savremenik, ne zna o *Branislavu* gde je izlazio i ko mu je bio urednik, kako se Lisac može pozivati na njega? Lisac se služio s pozivom na Bogovića tamo gde su mu Bogovićeви navodi odgovarali, da bi potvrdio svoje pogrešne zaključke, na primer da je *Branislav* izašao u 13 brojeva, ali se nije poslužio Bogovićevim tvrđenjem da je *Branislav* »list«, tj. da nije brošura nego list!

Da Bogović nije pisac pesme o kojoj je bilo gore reči evo dokaza:

1. Pesmu *Odmětnikom slavjanskim* nije napisao Bogović, jer je ona ponikla u Beogradu i napisao ju je *Matija Ban*, a da je to tačno treba istu pesmu potražiti u delima ovog prvaka jugoslovenske ideologije (Матија Бан, Различне пјесне, У Београду 1861, II 49—50; исти, Различне пјесне, Београд 1892, VIII, 132—133), gde se ta pesma nalazi u nešto izmenjenoj varijanti i u jeziku posrbljena.

2. U Beogradu je *Matija Ban* napisao takođe i pesmu *Hrvatom*, sa kojom se završava tekst *Branislava* (vidi sl. 3). Ovde se pisac potpisao sa *B.* (= B[an], tj. B+an = Ban). Da je ovo pesma *Matije Bana* može se proveriti u njegovim delima (Матје Банъ, Дубровчанинъ, Различне пјесне, У Београду 1853, I, 34—38; исти, Различне пјесне, Београд 1892, VIII, 135—137), gde je takođe, kao i prva, izmenjena u tekstu i jeziku, a to je učinio, kako sam kaže, u predgovoru prve knjige različitih pesama, kada je »skoro popravljao« pesme, tj. pre izdanja 1853. ove zbirke pesama.

U ovoj pesmi pozivaju se Hrvati na ustanak. Taj poziv ponikao je, napisan i objavljen u Beogradu u listu *Branislavu*. Prema tome i ovo je svakom dovoljan dokaz da u *Branislavu* ima nečeg i *beogradskoga*, i da je Lisac *svesno* izneo netačno tvrđenje — da u »Branislavu« »nema ništa beogradskog«, jer je bez ikakvog proučavanja mogao znati da je u *Branislavu* moralo biti i nečega beogradskog.

6. O Liščevim izvorima u svetlosti kritike

Lisac na strani 255. kaže: »[...] Međutim, da se poslužimo u odbranu Šulekova uredništva suvremenom građom i svjedočanstvima njegovih suvremenika [...]«.

Da bi se pravilno ocenili Liščevi zaključci, treba oceniti i izvore kojima se on služio, tj. da bi se videlo kako ih je on upotrebio.

Evo kako izgledaju izvori i kako ih je Lisac tumačio:

a) Svedočanstva Šulekovih savremenika:

Lisac na strani 257. kaže: »[...] Svjedočanstva iz prve ruke pružaju nam svakako i Šulekovi suvremenici, koji ga još za njegova života izrjekom nazivaju urednikom i piscem »Branislava«. Tako 1860 Antun Mažuranić, Matija Mesić i Adolf Veber,³⁷ 1861 Zdravko Niemčić,³⁸ 1876 Constant von Wurzbach,³⁹ 1884 i ponovo 1897 Josip Torbar,⁴⁰ te naročito Platon Kulakovskij, koji se — kako je već rečeno — izričito poziva na Šulekovo svjedočanstvo za svoje navode o »Branislavu« [...]«.

Kada se kritički pregledaju savremeni dokazi, koje su ostavili gore navedeni pisci, oni izgledaju ovako:

1. U prvom svedočanstvu i belešci o Šuleku, kaže se: »[...] Dela su mu: 1. *Sto namjeravaju Iliri?* u Beogradu 1844; 2. *Branislav g. 1844* [...]« (Ilirska čitanka za gornje gimnazije. Knjiga druga sadržavajuća izglede iz novije literature. U Beču 1860, 254). Ovde nema dokaza da je Šulek uređivao *Branislav*. Tu se ovaj list navodi

kao da je *delo* koje je izašlo 1844. Onaj ko je to napisao nije znao da je to list koji je izlazio ne samo 1844. već i 1845. Prema tome, on ne zna osnovne podatke, a to su da je to *list* i *kada* je izlazio.

2. Niemčić je pisao 1861. o Šuleku i njegovom književnom radu, i tom prilikom je naglasio: »[...] Osim toga je godine 1844. napisao, a mladi su rodoljubi u Biogradu izdali važnu knjižicu: Šta namjeravaju Iliri? [...]. Zatim je izdao i ponajviše i pisao u Biogradu izlazećega ‚*Branislava*‘. Tkogod se onoga vremena sjeća, svatko će priznati dobre posljedice toga podhvata, isto tako smjeloga, kao i shodnoga, jer je, uz ondašnju strogu cenzuru, obavješćivao narod naš o svih mađarskih spletkah, pogibeljih, i o tom, kako da jim doskočimo. Branislav bijaše jedno pol godine naše duševno središte a mnogomu našem dušmaninu, pod imenu cenzori, zadao je smrtni udarac. Da nije Šulek ništa više pisao, Branislavom bi bio uspomenom Hrvatah zaslužio [...]« ([Zdravko Niemčić], Karlo Bogoslav Šulek, Naše gore list zabavno-poučni časopis (Zagreb) 5. VII. 1861 godine, br. 19. str. 153). To isto preštampano je 1865. (Đuro Stj. Deželić, Draguča. Spisi Zdravka Niemčića. U Zagrebu 1865, str. 209).

Po ovom piscu Šulek je »izdavao, a ponajviše i pisao u Biogradu izlazećega *Branislava*«. Prema tome on ne tvrdi da ga je *napisao*, tj. da mu je autor nego da je u njemu »ponajviše i pisao«. Pisac zna gde je *Branislav* izlazio, ali ne zna *kada*, jer ne navodi određeno vreme, nego samo spominje, da je to bilo pošto je Šulek 1844. napisao, a drugi mu izdali brošuru *Šta namjeravaju Iliri?* Za ovu brošuru navodi godinu, jer se ona nalazi na njoj, ali za *Branislava* to ne navodi, jer na njemu nije označena godina izlaženja.

3. U nemačkom leksikonu rečeno je o *Branislavu* samo ovo: »[...] Nun gab er heraus und schrieb sie zum grösten Theile auch selbst die politische Zeitschrift »*Branislav*« [...]« (Wurzbach, Biographisches Lexicon [...], Wien 1876, XXXII, 145).

Iz ovoga se vidi da je Šulek *izdavao*, a ne *uredivao*, i *najvećim delom sam pisao* članke, tj. nije bio *autor* celog *Branislava*.

4. Josip Torbar pisao je 1884. o Šuleku: »[...] Sljedeće god. 1845. izašlo je od njega nekoliko svežčica »*Branislava*« [...]« (Vienac 1884, 240).

Po ovom tvrđenju Šulek nije *urednik* nego su samo od njega izašle »nekoliko svežčica«, i to 1845. To znači da Torbar 1884. nije znao ni kada je *Branislav* izlazio i gde je izlazio.

Posle Šulekove smrti (umro 1895.) Torbar je napisao: »[...] Iz uredništva »*Danice*« poče g. 1844, njegovim uređivanjem izlaziti politički tjednik: *Branislav*. Časopis ovaj tiskan u Beogradu [...]« (Ljetopis JAZU, 11, 1896 (1897), 113).

Ovoga puta Torbar tvrdi da je Šulek bio *urednik*, a ne i autor »tjednika« kako ga on naziva. Osim toga kaže da je *Branislav* počeo da izlazi 1844. u Beogradu, ali ne navodi da je izlazio i 1845. To svedoči o nesigurnosti njegovog znanja o *Branislavu*.

5. Lisac od Šulekovih savremenika najviše ceni kao verodostojno svedočanstvo Kulakovskog o *Branislavu*, jer je to ovaj pisao na osnovu pričanja samog Šuleka. Lisac o tome izričito kaže: »[...] Naročito Platon Kulakovskij, koji se — kako je već rečeno — izričito poziva na Šulekovo svjedočanstvo za svoje navode o »*Branislavu*« [...]« (str. 253, 257).

Evo šta je Kulakovski pisao o Šuleku i *Branislavu*, i koliko je on o njima znao:

Inkvizicija u Zagrebu.

Europa miali, da svetoga reda inkvizicije više neima, su Europa se vara: magjaromani, kao verni pristelji staroga neznanstva, sačuvali su nam onaj blagotvorni institut staroga vremena, i mi i sada osjećamo njegovu moć i vlast. Rekoh da je blagotvoran, i to ne bez uzroka, jerbo kad čovek selji blaga t. j. novacah steći, ili službu dobiti, samo treba postati članom inkvizicije, i sve će postići. Za svaku denunciaciju plaćaju ovdašnji zagrebački kasiniste (čitaj po starom pravopisu, kojega se oni drže kasiniste) primernu nagradu, a za ruska pisma dobiva čovek najviše. Tako je n. p. jedan moj pristelj dobio od njih 50 for. sr. za neki ruski Liebesbrief, koji su glupi Magjaroni za pستا conventa (ugovor) iz medju lirah i ruskoga cara daržali. — Prie dvé godine imali smo ovdé baš Groisquisitora g. Šiškovića. Naši bitange i skitalice pripovedjahu, da je to bio onda za njih nlatan vék; jer je čovek mogao varlo lahko novacah zapatiti. Tamo je išao, te je rekao, da je vidio, kako je prigodom restauracije jedan Ilir Magjarona térao, — pak je odmah dobio opredeljenu nagradu; tko je više rekao, taj je naravno i više dobio. — Zato se sárde na drugoga komisarva g. H-ća, što jim onaj ništa nije dao, kad su proti Ilrom svédočili. — Sad im se je žetva opet povrtila; mi imamo opet velikoga inkvizitora i njegovoga fuzelusa, koji su baš sada nagradu razpicali, naime, obećali su onomu 30 for. u srebru, koji odda djaka bludiviega noću. Ovo su b. Š — ti i H — r ili Altivolus. Hm! da oni meni te novce daju, ja bi im reko, da se stanovili superior scholarum director svake noći posli deset satih iz Nove vesti vozi, pa zlobni ljudi si to onda svakojako tumače. Bilo bi pako za njega varlo korisno, da kod kuća brevjar čita, da mu ne bi opet na takvom putu obloke od kočie kamenjem razlupali. — A onomu drugomu lahko je zabrániti dia-kom noćno putovanje, pošto se on u Novoj vesti s Muzama o bélom danu zabavlja. — Čudne stvari! Čini mi se, kô da je Nova vest postala magjaronski Parnas i Helikon. Valjda ima ondé i Kastal-ako vrlo. — Nu pitati će tko, da li mi želimo da djaci naši noću se po varošu klate! Bože začu-vaj! toga mi nećemo! Na nećemo ni to, da se po magjaroskom načinu-po denunciaciah-djaci sude, da nam od njih Politzei — Spiclé čine; uvérni bo smo, da je ovo samo po forma proglašeno, i da će upravo svaki dobiti ovu nagradu, koji odda djaka krivovérca t. j. ljubećega domovinu. — Ovo po-tvrđuje i sledeći slučaj, kojemu para nećeš najci-

nitil u Italij, i koji čisto svédoči, da magjaromanom ništa nije sveto, da ih se mora svaki pošteni čovek kao otrovnih zmijah kloniti. — Nedavno pisao je djak neki po imenu Bosiljević svojim roditeljom pismo, i zapečati ga pečatom, na kojem je bila izrezana zvezda i mesec i reči „Sve za domovinu.“ Ovaj list pošlje gospod. H-ć na poštu; nu pomisliti si možemo, kako se začudi kad ga je sutra dan b. Š. k sebi pozvao, i ukazao mu pomenuto pismo otvoreno, te ga strogo upita, kako se je usudio takvim pečatom pismo zapečatiti. On reče, da to nije njegov pečat, nego da ga je on posudilo od svoga pristelja g. Kaktića takodjer djaka. Š-t dakle naloži H-ru inkviziciju i ovaj ga zbilja k sebi pozva. Nu zlo se je namerio! G. K-ć tako se je znao vésto braniti, da mu naméstnik velikog inkvizitora ništa nije znao drugo odgovoriti, nego čakaj vidét čemo na examenu! Mi dakle pozivamo sve domorođce, da dodju spomenutomu g. K-ću na examen, te se postaraju, da radi svojega rodoljubja, te po zlobi magjarskoj ne bude upropaćen. — A svét neka sudi, jeli pravédna naša merzinja prema Š-u, koj želi sve pošestje rodoljublje i prôsvetu iz naše domovine prognati. Ovo poslednje na novo je potvrđeno, jer je onomadno u Kr. Konviktu, gde su sada samo njegove kreature, djakom konfiscirao ovdašnje narodne novine i knetijske novice, i u obće zabranio im je knjige čitati. Dakle verhovni školah nastojah si to nenas, da je čitanje knjigah najbolje sredstvo za uklonenje otajnih govôrah u javnih zavodih (institutih); dakle biskup si to nenas, iz svetoga pizna, da čovek neživi samo od svakdanjega kruha“ (u. Evangj. sv. Mat. IV. 4.). Neka či pročita govor, kog je imao presv. g. biskup H. prigodom započéttja školskih naukah u ovdašnjem séménistu, vidét će, kako onaj mudri otac svojih pitomacah njim još ponudja i obećaje svaku literarnu zabavu.

Bratjo! gde je dan danas k. hranište onde, je bio jednom jezuitski konvikt. Evo i sada ima već onde jezuitah, samo što im ime fali. Nema ondé više nijednoga rodoljuba; jer baš sada smo čuli, da pošteni prec. g. M. prisiljen bi ustéd vuhvedstva Š-va upravljaju istoga braništa odući se. — Uvidjaju to i roditelji, zato dočim je bilo lani, pod upravom rodoljubarah u njemu dosta pitomacah, letos ih samo ima toliko, kôlika ih badava hranu dobiva. Platjajućega neima ni jednoga. — Nećeli nam propasti svi naši instituti, ako se nepobirnu domorođci, da ih iz ruku nevrednikah izbave?!

Najviše nas pri svem tom ljuti, dasu one izdaice domovine duhovnici. — Magjari, kao nezna-

božci, preniraju duhovništvo, nu mi se njime ponosimo. Ono je najčići stup naše narodnosti, najčvršći temelj naše municipalnosti. Duhovništvo brani nas proti našim dušmanom, podupira literaturu, razprostranjuje prosvetu; nećemo protčrati stvar, ako rekne, da bi mi bez njegove pomoći propali bili. Narod će mu na tom včtoma ostati zahvalan. Zato nam je žao, što ovo magjarsko smetlje toliku mu čini sramotu. Medju tim g. Š. uplašivši se istraživanja nauimio je odreći se svih častih i otići u samostan (Kloster), da se ondje pokaje za svoje grčhe. Pravo ima; to će biti njegovo prvo pametno dčelo. — A pračastnomu duhovničtvu neka bude utčha, da u svakoj krasnoj palati ima stanoviti appendix, da na svakom lepom obrazu ima i sčna, koja samo krasotu i ččnu ostaloga kipa povekćuje.

Glavoviti rimski pčsnik Virgilij pribio je jednomu anonyemu na vrata rimskomu cesaru Augustu dva redka (Nepote pluit tota et), koja su sečistomu cesaru tako dopala, da je istraživao dugog spisatelja, kćelji ga nagraditi. Někakvi Bathyllus našao se za ovoga pčsnika, i bude bogato nādaren, kasnije topav saznao Augusto pravoga spisatelja. — I prvomu broju Branislava ista čast u dio pada; g. Š-tu postao je na jedan put velik Mecenas, i obćao je oćemu 10,000 £ koji mu odda spisatelja od Branislava. Dakle ako je 10,000 oćemu obćao, koji mu spisatelja odda, valjda će samomu spisatelju barem na jednu nullu (tj. dati t. j. 100,000 £). To bi bio bogme lep honorar! Za takvu sumicu ja bi mu još jedan „Uvod“ napisao, i iztato hi s Horacijom zapčvao:

Maecenas atavis edite regibus
O et paesidium, et dulce decus meum!

Nu što je tomu uzrok, da se dosada niti Bathyllus nekakav pojavio rije? a kamo li spisatelj! — Valjda misle obojvoica, da se gosp. Š-tu uvod od Branislava nije tako dopao, kao što su se Augustu ona dva redka dopila; valjda negovori iz njega mecenatismus nego osveta — osveta u čovjeku, koji bi morao bit uzor (ideal) apostolske smćrnosti! Čujemo dapače, da je pretio spisatelju, da će ga uništiti, ako ga sazna. Nemojte toga gospodine činiti, nego se ugledajte u vašega gospodara prev. biskupa H.-š. Ta znate, kako se je ovaj vladao, kad je „sinus de rure Turonum“ (kao što zove Sarkastius Josipovića) njega opadao, i oćarniti nastojao. Onda je prev. onaj gospodin u prekrasnom govoru sve te klevete magjarske temeljito oprovčrgao. Učinite i vi to, uzimate pero

u ruke, i refutirajte ono što vam se nedopada perom a ne novcima; jerbo pravi junaci jednakim oružjem vojuju. Eto široko vam polje; dokažite, kako vi ljubite domovinu, koliko ste vi joj dobra iskazali, koliko ste vi školah utemeljili, kako podupirate narodnost, kako unapredujete narodnu književnost, kako dižete koristne institute, branite gladne, oblaćite nage i t. d. Ta od 40,000 £ sv. godišnjih dohodakah može čovček da hoće takva šta učiniti. — No vidite ja vam još pokazujem, kako mene možete oprovčrći (refutirati). — Jeli rado bi vi moj savčt primili; nu ex nihilo nihil fit; šta čovček nije učinio, toga nemože dokazati, a opet šta je učinio, to se neda zatajiti. —

Nepriatelji Branislava pćcali su od radosti, kad je stigo list od kralja, u kojem se Š — va dčela odobravaju i t. d. „Eto — rekli su — etoga imate, sad vidite da su to sve preane laži, što god je Branislav o Š-tu donosio.“ A ja velim, da je ovaj kraljevski list samo još broj od grčha povekćao, kojim se sada ponosim. Jer da on nije pomoćom svojih magjarskih prijatelja mišost, kralja zlo isvčstio, nebi on bio pohvalno — nego pogårdno pismo dobio. Ako su daklem sve ono laži, što smo u prvomu broju bili rekli; zašto laži ove nije svojimi dčeli oprovčrgo, rekli smo na primčr da on neima Baga; da lepo nas je refutirao, kad je u badnji dan u deset sati noćom od svoje Muze kući se povratio, a sutra dan na blagdan božića, buduć da je malko včtar duvao, boječ se nazabe lepo je kod kuće sčdio — u zalud smo ga u cerkvi tražili, gdje no su medju tim od starosti pogurani kanonici vručće molitve k Bogu šiljali. Može li ovo tajiti? stotinu ću mu svčdokah dovesti. — Rekli smo, da se dčrži magjarske opozicije, raćeće za uništenje kraljevskog prestolja; misliti će nekto, da barem ovo nije istina, i da on štjeje kralja, koji mu je podao toli očiti dokaz svoje mišćti. Da kako! Kad je stigo dozvoljenje utemeljenja Katedre za horvatsko-slavonski jezik, doćim je svim odoljubom sčrdce od radosti igralo — on sam se je tomu rugao, i za ludoriju to proglašio, pitajući pošpotno, kakav je to jezik? Kako će ga učiti professori, kad još neima ni poštene gramatike? Oj mihi doktore slobodnih umčtiosih; dakle ništa neznate za Vuka, Berlića, Starčevića, Vaternara, Milakovića i t. d. I ovaj će gospodin predčediti kod konkursa za rećenu katedru, pa ne samo što nezna horvatski, nego ni nezna za horvatsku gramatiku — to će mi bit lep konkurs! Zato savčtujemo sve konkurente, neka naslčdjuju Diogena, koj videći strčlea, nemogavčega pogoditi u nišan,

stao je baš pred nišan, kad ga je stršlac pitao, zašto li je otmuno stao, odgovori Diogenes, „da me nebi pogodio, kad stojim pokraj nišana.“

Rekli smo, da nima vjere, i zar smo lagali? Jeli to može biti dokaz njegove vjere, što je u selu N. sebe kano svetog Josipa, a svoju Muzu kao svetu Mandalenu na kip od oltara namaljati dao?

Rekli smo, da mu je terbuš domovina; kako je nas u tome u laž uterao? Zar time, što je u Kazinu poslao 1500 f., da za nje nakupe oružja i pobije liže.

Rekli smo da je svoga sina načinio Actuarom, i ovde s oprostjenjem zarekli smo se: nije to njegov sinak nego posinak. Zato pako krivica njegova ništa nije manja i da se čitatelji u tomu posve uvjere evo im čitave historije. U Kučevu, gdje je bio jednom parok, stajao je i gos. Kapitan. Š. i majoč lepu ženu i maloga sinka od 3 godine. Kad je jednom Gosp. Kapetan u poslu otišao, mislio je gosp. Š-ti da mu valja kao duhovnom pastiru postarati se, da zapuštenu ovčicu kakav vuk neizjede? Otiđe dakle k njoj da ju čuva. Nu eto ti tri sto čudesa! Iz nenada kao grom iz vedra neba udara u sobu g. Kapet. s puškom u ruci. Gosp. Š-ti ima tu bolest, što prah i olovo nemože mirisati, budući da od njega kihavicu dobiva. pomisli dakle, da je linia recta brevissima, skoči sa prozor van i uze utrenik. Ako tko neveruje, neka ide pitat Kutjevljane, kazat će mu toga još više.*) Radi ovoga Bogu merzkoga života stigla je od pokojnoga Cara Franje na ondašnjega zagrebačkog biskupa zapovest, neka gospod. Š-tta za Kanonika nikada ni nepredložiti; nu zapovéd ova slučajno je izginula, a g. Š-ti je sada. Prepošt. Kako? kazat ćemo drugi put, kad opet rekne, da je i ovo laž, što smo sada pripovédali; jerbo rado bi mi bili ovu ružnu anekdotu zamućali, nu morali smo ju kazati, da neostanemo lažljivci. Dakle videt će mo se jošter.

Mogli bi toga još više pripovédati, al nam se već gadi, u mésto ostaloga neka govori njegova resignatka, koju je bio poslao, pročitavši prvi broj Hrvatskoga, ona će pokazati, dali je gospod. Š-ti Hrvat ili polutan.

*) Kad bi most (čupria) onaj na gornjem putu u Kutjevi, kako se k vinogradom ide, govoriti znao, mogao bi nam i on jedno svédočanstvo dati, kako je Š. biskup skakač noću nogu navinuo, da se je za mēsec dana jedva izvidao. —

H a r v a t o m.

Na noge, na noge Hárvatski ljudi!
Duh krépak slobodan kim diše u grudi,
Na svetu ustanite obranu svi!

Hoće Vam oholo da zgaze glave,
Otačbe i svake Vas da liše slave
Da tminam' obstru Vas sramotnim!

Ko će toj podlosti da se povine?
Pustit da hárvatsko ime mu izgine,
Da rodom sviada mu tudjinski rod? —

Hárvati u krvavin ležat će grobljam
I brajje slavskim majkam u utrobam,
Posve će usahnuti junački plod!

Pa tad, tad jedino strain će moći
Sréd hrama pustoga zasesti u moći,
I jezik, zakon nam bacit u pra!

Jezik i zakoni naših Dédovah!
To nam je svetinja svih vékovah;
Ne, — zgazit neda se svetinja ta! —

Na puške i noževe, oruže klete,
Mi Slavci mǎrzimo; jedinstvo sveto
I stavnost najpárvo oruže nam!

I celu š' njim ćemo pobeđu steći...
Slavsko ime slavno će kroz véke teći,
A svet sinovima bit će naš grob!

O! slavna budućnost kom' ne sja čarno!...
Nu već neležimo mrazno, nemarno,
Tudjega i robskoga národa rob!

K slobodi, o matere, vi novim ljudma
Ljubav upaljute u mladim grudma,
Vi sloge i presveti našinstra plam.

Ko njega, o dévice! vierno negoji
Kao zmiju ukloni ga od pársi tvoji!
Neviera biti će i sárca tvog!

Starci, ki dišete dihom posljednjim,
Ta rieč neka umre Vam na usnim lednim
„Proklet izdaica národa avog!“ —
B..

M. Branković 3. Vojsci 3. 5.

Bojza vam pomoc!

Ja izabavlju vam javiti kriticu, da se je vas rem.
 Gak Profesor na licumom Knjezova Srbota
 u Biogradu Lona Orca pretpjuci s. j. 13. a
 m. u ovog - drugu zivot predstavio. Danas
 se bili pokopan. U otkalom msta novija. Ja
 nove razumismo u reanama. Kako kose bi
 se su na one knjige obratili. ih polag za b.
 kor su do sad za vas peckani. Od Bojza one
 ga tako je javljeno, svaki put u pro 500 ko.
 mada za vas peckali. Prepeckali nje u u.
 sta davali, protiv nje u msta odgovorilo. Pa
 da bi znali ima li to samo u vas Operat
 Ragnicolaru Jopulacii, da ga isto pro po.
 se na Bra T. - Teko bi i kakovih priloga
 za B., ako ko u vas ima neka sija. Jedna
 nika, a ostajle od rane i zivi. Po vijenja!

Vas
M. Branković

Uspokojeni i Sromili Gospodine!

Uspokojeni vas provodiat vijenja u blazeni cas k nama poila
 svake su biate uzor klobuk kriepovnik dielak, i svake
 vija na stare decadanje zivota, nemogu dabile propusti
 ti da vas i sava svakihno nezamoliti za prohodit lha
 sevic, kog mi nikada ustrotali niste, u svinom koratu
 s kojim sam stazu decadanje mog stanga danas poth po
 sba s drugom zameniti za bealti odleku. Porzate them
 p. tako kam roclikom ove govine samo da parve prilik
 u. Lomiviti u vratio. Oba sad mi se je ubratila pri
 lida, koju pda niti mogu, niti koca da propustim, za
 kor da nabi malo ove kagolak pooviti, da obrati nas
 vladali mogas; dapaci Gotor sam i oca toga roppiti
 je on a davaka xarub, koju za ljubav kod. - Demov
 me ucitit mogu u raskoicu sbal protivara. - nega p.
 dina, poth buvov da, za cula ardi uvisvan, da od or
 my. dlebo Demovna i blagostony kcora u budaci
 na decadanje, stazu nicanje trah u rabai. Prof. A. A.
 postar je. Oba su mudi, da su pro. k njom u opri
 gjez Bogjov, pa da on s njom do M. C. na put gje
 km. Tih lastici trah. p. sam u na to poth obzaci
 stazi u Samnista Demovna tako vime da si sja
 dola ostati, koj su tako spocim kao i ja. pranta
 jos nite s tom slata. reana valde toga u op
 jecnom povidenovcu na las obratit nashung. Ma
 bi mi kroz ovog kotoz nika poruciti sba. liti
 meo rocuras u. b. d. 87. ur. i sama govorit, jebila
 tih u s sate u jutro vllaxim a zaba bi. se vobakali
 pri s vama sba. nje, nje, in. i Samnista cin
 3. s sate poth pome sba. Tih vime protog
 3. s sate poth pome sba. Tih vime protog

Vas
U. Branković 25. studena 1893.
Sava Cabblov

Gospodaru!

U Zagrebu 26. Lipnja 1843

Činjenica na tlu (corpore) od gladike poče tako je svi od kraljeva stranom, da
 precizna sada upotrebiti nameniemo. Od potrebe je bit dajući primisani činjenica
 koristi (čintostku) koji kraljevi naci bit isvarion. Mi je sa tu vianku nesthodni
 niemo, da se precizna melioi, za da se dolija ispravna iad okomuti nioi, naci
 loicinja pak ovo skopiano je stroitovi, koji je naci kca kraljeva pivoioproja in
 niti. Molim Vas dakle, da bi me isvisti o Vasoj želji i misljenju gledi toga
 predmetu.

Papir za Gundulica (čacim papir) storsie bit postavio: od potrebe
 je dakle, da ga na novo nameniemo u fabrici; nu ja niti u naci, kralje
 Vi od toga papira nameniemo isvisti niti pod kakvim pogodbami, buduci da
 o Amarskom fabricom nimeni jostu postu imad. — Za buduci broj nameniemo
 naci niti u kraljeva. — U pociastom broju isprisa mi naci i Kollas sa
 pivoioproja jedni stranu, odgovor Kollas i Amarskom; ja sad nameniemo
 isvisti u tlu sa Kollas postati, odbuda ga cemo postu gledi u naci
 niti primiti niti.

U otkivanju naci niti ili pismena odgovora bitjanim se

iskreni stanoviti,
 Bogoslav Tuhelji.

D. A. Sulek.

24

Spisak dela

1. Najstariji hrvatski jezik (Opis o narodnim jezicima 1842 t. 56. - najja prava hrvatska iromnastadnja.)
2. Apologija te jezič obrana, kojom se žele odrediti shramiti. (Priručnik za školu; prvi broj, drugi broj, treći broj, četvrti broj. Darni izdavač 1844 u 40 broj.)
3. Darni izdavač uređivana od god. 1845 - 1846
4. Sta namjeravaju školi u Biogradu 1846
5. Pravoslav. u Biogradu 1846.
6. Biblioteka ilirica 1846. (Opis svih knjiga odnositelj se na Iliricum. Priručnik je kod koga)
7. Narodni jezici, uređivana od god. 1847 - 1849
8. Darni izdavač uređivana od god. 1849, a otkazano 1849.
9. Jugoslavenski jezici, uređivana 1849.
10. Slavenski jezik uređivana od 1849, t. 1. i 2. broj.
11. Naputak na om. koji se čitaju 1850.
12. Sta namjeravaju školi. Priručnik za školu 1850.
13. Darni izdavač uređivana od god. 1850.
14. Darni izdavač uređivana od god. 1850.
15. Darni izdavač uređivana od god. 1850. (Priručnik za školu)
16. Darni izdavač uređivana od god. 1850. (Priručnik za školu)
17. Wie sieht die Dinge in Jugoslawien aus (Lissa 1854)
18. Der Jugoslawische Staat. (Lissa 1854)

a) Kulakovski u predgovoru svoje knjige, koji je potpisao u Varšavi 10. oktobra 1894, tj. za života Šulekova, kaže: »[...] Изъ многихъ лицъ, общеніе съ которыми въ Хорватіи и Краинѣ помогла намъ нашей работѣ, да будетъ позволено намъ тутъ вспомнить о многозаслуженомъ дѣтелѣ хорватской литературы и учасникѣ илирскаго возрожденія Богуслава Шулекѣ, который своими воспоминаніями къ живой бесѣдѣ давалъ намъ разъясненіе нѣкоторыхъ фактовъ [...]«.

b) Kulakovski tvrdi da je Šulek *uređivao* i bio član redakcije: *Danice, Narodnih novina* i *Slavenskog juga* i da je »osnovatelj« *Jugoslavenske novine* 1850, a za *Branislava* kaže: [...] Въ 1844 г. онъ издавалъ нѣкоторое время въ Бѣлградѣ, котая самъ жилъ въ Загребѣ, журналъ *Branislav* [...]. По словамъ самого Шулека, тотъ журналъ привозилъ въ Хорватію тайномъ [...]. (Платонъ Кулаковскій, *Иллиризмъ*, Варшава 1894, 179-180, 038).

Tvrđenja Kulakovskog nisu pouzdana onako, kako im Lisac pridaje značaj, a i sam ih uvek ne navodi kao dokaz, razume se, ako se ne slažu sa njegovim kombinacijama. Po Kulakovskom:

1. *Branislav* je izlazio samo 1844, a zna se da je izlazio i 1845 (a to i Lisac priznaje na str. 252).

2. Kulakovski ne kaže da je Šulek *uređivao* *Branislav*, kao što to navodi za drugu periodiku koju je Šulek *uređivao* i bio član redakcije, nego da je »*izdavao*«.

3. Ako je tvrđenje Kulakovskog tačno da je Šulek živeo u Zagrebu u vreme kada je *izdavao* *Branislava* u Beogradu, onda kako može Lisac tvrditi (str. 255) da je on uputio pisma iz Beograda, ona koja su potpisana pod pseudonimom »Branko Branislavić«, datirana u januaru i februaru 1845?

4. Kulakovski zna samo za 13 brojeva (52 strane) *Branislava*, što znači da mu Šulek nije mogao reći ni koliko je ovaj list imao brojeva i stranica.

5. Po Kulakovskom *Branislav* je *žurnal*, a Lisac na strani 251. tvrdi da je to *brošura*.

b) *Svedočanstva savremene arhivske građe*

Lisac se služio sa tri arhivska dokumenta:

1. Lisac na strani 256. tvrdi: [...] Šulek je 1847 vlastoručno sastavio popis svojih štampanih radova pod naslovom »Plodovi moga pera« [...] Pod 4. upisao je »Šta namjeravaju Iliri? u Beogradu 1844«, a pod 5. »*Branislav. U Biogradu 1845.*«

Taj podatak u popisu nije u svemu tačno naveden. On nije dat verno po originalu lista *Branislava*, jer u originalu je samo naslov *Branislav*, a sastavljač toga spiska dodao je: »U Beogradu 1845«. Da je ovaj list izlazio u Beogradu nije sporno, ali navedena godina nije dovoljna, jer je on izlazio ne samo 1845, kako se u spisku navodi, nego i 1844. Po Liščevom računanju (str. 254) do 5. januara 1845. izašlo je 10 »araka«, tj. brojeva. Prema tome trebalo je da je 1844. izašlo bar 9 brojeva. Pošto je Šulek znao samo za 13 brojeva, onda u podatku »1845«, navedenom u popisu Šulekovih radova Lisac je mogao tražiti »nepobitan« dokaz, da je Šulek urednik i autor najviše za 4 broja, ali ne i celog *Branislava*, tj. za 9 brojeva iz 1844. i poslednjeg iz 1845. tj. za 14 broj, za koji nije Šulek ni znao.

Kada navedeni podatci u popisu u svemu nisu tačni, to svedoči da sastavljač popisa Šulekovih dela nije znao potrebne podatke o *Branislavu*. Pošto stvar tako stoji, kako je Lisac mogao u tome popisu tražiti i naći »nepobitan« dokaz, da je Šulek urednik i autor *Branislava*? Ovo se pitanje nameće tim pre, kad ni jedno ni drugo nije ni spomenuto u podacima i popisu Šulekovih radova.

2. Lisac na strani 256-257. koristi jedan objavljeni izveštaj austrijskog konzula u Beogradu, poslat 26. januara 1845. u Beč, i daje mu svoje tumačenje.

Austrijski konzul u Beogradu, koji je motrio na svaku akciju jugoslovenskih rodoljuba, dao je u ovom izveštaju dragocene podatke i o *Branislavu*. Konzul je saznao za *Branislava* još u decembru 1844, a u januaru je uspeo da dobije list od 1-44 stranice, tj. prvih 11 brojeva, koji su prema njegovom mišljenju izlazili svake nedelje, obično na pola tabaka, i izrazio je mišljenje da može uspeti da zabrani dalje izlaženje lista, ako mu se dozvoli da preduzme akciju po tom pitanju. Ono što je za nas najvažnije u ovom izvještaju je to, što konzul tačno navodi gde su tada živeli i radili Šulek i Čavlović, kao i kakva je njihova uloga bila u radu oko izdavanja *Branislava*. Evo što o tome kaže konzul: »[...] Der Vorgang mit der Ausgabe des Blattes ist folgender: Die Artikel werden grösstentheils von einem gewissen Schulik (Schulak), der sich in Verbindung mit dem Redakteur der Agramer Zeitung Gay dort befindet, verfasst; von Agram kommen sie in Briefen an den Semliner katholischen Caplan Marianovich, welcher in meinem gehorsamsten Berichte No 82 von 20 November erwähnt ist und dieser Letztere fördert sie mit der dem Consulate selbst untergebenen Post hieher an den Emanuel Jokich, dessen Treiben eben jener Bericht bezeichnet. Bei Jakich befindet sich ein Agramer Theolog Namens Czavlovich, welcher seit 20 Oktober v. J. mit einem König-ungarischen Hofkanzlei Pass (unter der Zahl 905) von der K. K. u. h. h. Staats-Kanzlei signirt angeblich als Handelsman (was er gar nicht ist) versehen wird und sich ausschliessend mit der Redaction dieser Schrift [...]« (Prilozi KJIF, 15, 1935, 115). Ovo u prevodu profesora Tanasija Ilića glasi: »[...] Prethodna radnja sa izdavanjem lista *Branislava* je ova: Članci su velikim delom pisani od nekog Šulika (Šulaka) koji se tamo [tj. u Zagrebu] nalazi u vezi sa redaktorom zagrebačkih novina Gajem. Iz Zagreba dolaze ti članci u pismima na zemunskog katoličkog kapelana [Stjepana] Marjanovića, koji je u mome pokornom izvještaju br. 82 od 20. novembra spomenut, i ovaj poslednji pospješuje ih poštom, koja je podčinjena ovde Konzulatu, a šalje ih poštom Emanuelu Jokiću, čije je zanimanje u pomenutom izvještaju. Kod Jokića stanuje jedan zagrebački teolog po imenu Čavlović, koji je od 20. oktobra pr. god. sa pasošom Kraljevske dvorske kancelarije (pod brojem 905) koji je signiran tobož kao trgovac, što on stvarno nije, i bavi se isključivo redakcijom ovog spisa [...]«, tj. *Branislava*.

Na snovu ovog teksta saznajemo:

a) Austrijski konzul u Beogradu, u januaru, nije znao Šuleka, jer mu ne zna ni ime, a nije siguran ni kako mu je prezime. On je za njega »neki« *Šulik* ili *Šulak*, koji se nalazi u Zagrebu gde piše članke za *Branislava*, koje šalje »iz Zagreba« u Zemun, a otuda se šalju u Beograd.

b) Konzul o Čavloviću zna više. On za da je ovaj zagrebački teolog, da ima pasoš i ko mu ga je izdao, da nije trgovac, iako to zanimanje Čavlović ima upisano u pasošu, da stanuje kod poznatog Jokića u Beogradu, i da se bavi »isključivo redakcijom ovoga spisa«, tj. *Branislava* o kome podnosi izveštaj.

Na osnovu svega toga mogu se izvesti ova dva zaključka:

- a) Šulek je bio u Zagrebu i piše »veliki deo« članaka za *Branislav* i
- b) Čavlović je bio u Beogradu i bavio se »isključivo redakcijom« lista *Branislav*.

3. Lisac na strani 255/256. navodi tekstove pisama poslatih iz Beograda 5. januara i 3/15. februara 1845, koja su po njegovom mišljenju »dokaz Šulekova uredništva«, jer ih je on — Šulek napisao kao urednik *Branislava*.

U pismu od 5. januara 1845. urednik piše »[...] Razumeo sam, da tamo kod Vas žele imati neki prijatelji 500 komada *Branislava*, to Vas ja [...] učtivo molim, izvolite im javiti u moje ime, da će od sada dobivati svaki put po 500 komada uredno od onih, koji će u buduće izlaziti [...]. Dobit će i parve sve prepečatanane [...]. Neka mi dakle samo šilju što prije novce [...]. Uostalom preporučam se, i umoljavam sve dobre Prijatelje za priloge, tj. članke za *Branislava*, bili oni kako Vam drago slobodno napisani, samo neka su svārsi shodni, ja ću ih rado primiti i spisatelju veoma obavezan biti [...].«

U pismu od 3/15. februara 1845. piše: »[...] Za novce razumēsmo, nu neznamo, kako, hoće li se svi za one knjige obratiti, ili polag za B.(ranislava) koi su do sada za Vas pečatani. Od broja onoga kako je javljeno, svaki put se po 500 komada za Vas pečata. Prepečatati nije se ništa davalo, pošto nije se ništa odgovorilo [...] Želio bi i kakovih priloga za B.(ranislava), ako ko u Vas ima, neka šilje [...].«

Iz navedenih tekstova vidi se da je pisac pisma obavljao zaista između ostalog i ove tri glavne redaktorske radnje:

1. Odlučivao je i kao urednik i kao izdavač o preštampavanju starih brojeva i štampanju novih brojeva lista *Branislava* za čitaoce.

2. Starao se o prikupljanju novčanih sredstava za list.

3. Tražio je priloge za članke, napisane svrsi shodne, koje je rado primao i piscima bio »obavezan«, bez obzira kako su napisani, jer ih je on, razume se, redigovao.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

Redakcioni odbor:

KONSTANTIN BASTAIĆ

OLEG MANDIĆ

JAKŠA RAVLIĆ

BERNARD STULLI

JAROSLAV ŠIDAK

Glavni i odgovorni urednik:

JAROSLAV ŠIDAK

Tajnik redakcije:

IVAN KAMPUŠ

IZDAJE
POVIJESNO DRUŠTVO HRVATSKE
ZAGREB